GYVYBĖS MEDIS

Senosios tradicijos pėdsakais

Dainius RAZAUSKAS

I. Lingvistinė antropologinė interpretacija

Karlo Gustavo Jungo žodžiais tariant, „mums atrodo, kad mūsų mintys, žinoma, yra galvoje, tačiau kalbėdami apie jausmus jau nebesame tuo tikri – jausmai, regis, priklauso širdies sričiai“.[1] Savo ruožtu lietuvių kalboje *galva* yra ne tik atitinkama ‘I. kūno dalis’, bet ir ‘3. protas, išmanymas, mintis’ (LKŽ III 76, 78). Iš čia ir veiksmažodis *galvoti* ‘I. manyti, protauti, svarstyti’ (LKŽ III 87), žymintis būtent „galvos funkciją“. Taip pat *širdis* yra ne tik ‘1. centrinis kraujo apytakos organas, esantis kairėje krūtinės pusėje’, bet ir ‘2. šis organas kaip žmogaus jausmų, nusiteikimų simbolis, išgyvenimų centras /.../’ (LKŽ XIV 850, 854). Atitinkamai veiksmažodis *širdinti* reiškia ‘2. jaudintis, sielotis’ (LKŽ XIV 850). Ir pan. Šiaip jau savaime įdomu atkreipti dėmesį į gana iškalbingą tokių psichologinių pastebėjimų sutapimą su vidinėmis (lietuvių) kalbos užuominomis, nejučia liudijantį joje „įrašytą“ slypint archajišką, nūn didžia dalimi nesąmoningą atitinkamais simboliais paremtą pažiūrų sistemą, tačiau tai atskira, itin plati ir gili tema, kurią pavieniais pavyzdžiais galima nebent apmesti.

Šįsyk mus domina būtent psichinių funkcijų simbolinė koreliacija su atitinkamais kūno organais, dalimis ar vietomis. Tokią koreliaciją, žiūrėdamas į ją mitologo akimis, pastebi bei apibendrina ir Algirdas Julius Greimas. Pasak jo, „žmogaus kūno morfologija, kur k i e k v i e n a s o r g a n a s, nuo mažylio pirštelio iki galvos, įskaitant kepenis, plaučius, blužnį ir širdį, t u r i s a v o s i m b o l i n ę r e i k š m ę ir vaidmenį, – yra savos rūšies mikrokosminė geografija, išreiškianti visą žmogaus, kaip sudėtingos, o drauge ir vientisos asmenybės, problematiką“.[2] Taigi žmogaus „kūno morfologija“ simboliškai atspindi žmogaus „sielos morfologiją“ ir šia prasme išties gali būti pasirinkta psichinių funkcijų klasifikacijos pagrindu. Kitaip sakant, į žmogaus kūną, jo sandarą bei sudėtines dalis su jų fiziologinėmis funkcijomis galima žiūrėti kaip į žmogaus sielos, ar psichikos, jos sandaros bei atitinkamų psichinių funkcijų išplėtotą simbolį arba metaforą.

Čia nesigilinsime į žmogaus kūno anatomiją pernelyg smulkiai, o pamėginsime užčiuopti pagrindinių jos struktūrinių ypatybių simboliką. Visų pirma, žmogus pasižymi ir nuo daugelio žinduolių – juolab nuo žemesniųjų gyvūnų rūšių – skiriasi tuo, kad vaikšto ir stovi stačias, taigi *homo sapiens* yra kartu *homo erectus*. Todėl jo galva savaime atsiduria viršuje, o pėdos ar kojos – apačioje. Šia prasme žmogus simboliškai prilyginamas, pavyzdžiui, kalnui, kurio apačia irgi vadinama *pa-pėde*, angliškai *foot*, pažodžiui ‘pėda’, rusiškai *podnožije*, pažodžiui ‘pa-kojė’, akivaizdžiai siejant ją su „kalno pėdomis“ ar „kojomis“. Savo ruožtu liet. *galva* turi reikšmę ‘8. /.../; viršūnė, viršus’ (LKŽ III 79), kurią būtų galima taikyti ir kalnui – plg. atitinkamai liet. *kaukolė* ir *kaukoras, kaukaras* ‘I. kalnelis, kalva, kauburys, 2. kalno viršūnė’, o kartu vėlgi ir ‘4. kakta, pakaušis’ (LKŽ V 423, 420); taip pat liet. *kalva* ir lot. *calva* ‘kaukolė’; ir pan. Žmogaus širdis gi yra tarp kojų ir galvos, maždaug kūno vidury, imant stuomenį nuo viršutinės kojų dalies ar sėdmenų. Neatsitiktinai žodis *širdis* turi reikšmę ‘9. /.../ vidurys, centras’ (LKŽ XIV 865), o jo etimologinis atitikmuo rusų kalboje *serdce* ‘širdis’ yra vienos šaknies su pagrindiniu ‘vidurį’ šioje kalboje žyminčiu žodžiu *seredina*.[3]

Taigi, remdamiesi tokia šių organų ar kūno dalių tarpusavio padėtimi, galime tvirtinti, kad galvai būdingas protas, mintis, sąmonė yra v i r š arba a u k š č i a u širdžiai būdingų jausmų bei išgyvenimų, o protas ir jausmai kartu yra aukščiau arba virš kitų, atitinkamai su žemiau esančiomis kūno dalimis siejamų psichinių funkcijų. Čia galima paminėti, pavyzdžiui, pilvą su jam būdingu alkiu (suprantant šį ir perkeltine, simboline, grynai „psichologine“ prasme). Žemiau pilvo randame lyties, arba dauginimosi, organą, susijusį su geismu, goslumu, gašlumu (kurį vėlgi galima apibendrintai suprasti kaip apskritai poreikį daugintis, pasidauginti – tarkim, padaryti įspūdį, palikti savo atvaizdą įsispaudusį kuo didesniame skaičiuje sielų). Ir pagaliau žemiausiame stuomens taške turime išeinamąją angą, menančią išmatas, t.y. energetiškai visiškai suvartoto maisto atliekas.

Tuo tarpu žmogus suvartojamo maisto dėka a u g a – kūniškai vaikystėje bei paauglystėje, o psichiškai ir vėliau. „Augimu" kartais grindžiama net pati „žmogaus" sąvoka: štai rusų kalbos žodžio *čelo-vek* 'žmogus' pirmasis dėmuo yra bendrašaknis su liet. *kilti* (beje, ir *kalnas*), o rus. *liudi* 'žmonės' (kaip ir liet. *liaudis*) – bendrašaknis su gotų kalbos *liudan* 'augti'.[4] Šia prasme žmogus prilygsta a u g a l u i, kuris – tarkim, medis – irgi stovi stačias ir auga aukštyn. „Nelyginant drūtas medis išties yra žmogus. Jo plaukai – laja, oda – žievė. Pro odą kraujas teka kaip sula pro (medžio) odą. /.../ Mėsa – tai medžio balana, gyslos tamprios it plaušai ar skaidulos. Kaulai – tai vidinė mediena, o kaulų smegenys prilygsta šerdžiai" (*Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* 3.9.28).[5]

Kaip matome, žmogaus tapatinimas su medžiu – šalia kalno – taip pat anaiptol ne atsitiktinis, jį kaip archetipą vėlgi liudija ir lietuvių kalba. Štai žodis *liemuo* reiškia ne tik '1. kūno dalis nuo kaklo iki kojų; stuomuo' arba '2. žmogaus kūno dalis tarp menčių ir klubų; talija', bet ir '3. medžio kamienas, stiebas' (LKŽ VII 422). Panašiai *stuomuo* reiškia ne tik '2. kūno dalis nuo kaklo iki kojų, liemuo // žmogaus kūno dalis tarp menčių ir klubų, talija', bet ir '8. medžio kamienas' ar apskritai '9. antžeminė augalo dalis' (LKŽ XIII 1056, 1057). Jei medžio kamienas ar antžeminė augalo dalis prilyginama žmogaus kūnui virš kojų, tai kojos, suprantama, prilygsta šaknims. Žmogaus psichikoje jos tad atstovautų vadinamajai pa-sąmonei, t.y. ne-sąmoningajai, „požeminei" psichikos daliai. Bendru atveju turime maždaug tokį vaizdą: apačioje, „po žeme" – visiškas nesąmoningumas, pasąmonė; kildami kamienu nuo šaknų viršūnės link judame sąmonės augimo, sąmonėjimo kryptimi, pradedant pirmosiomis jos užuominomis, paprasčiausiu jautrumu, išsišakojančiu jausmais širdyje, ir baigiant protu galvoje, apaugusiu mintimis lyg plaukų laja; o virš galvos, t.y. „danguje" nelyginant Saulę, į kurią medis visomis jėgomis stiebiasi, teoriškai dar galime postuluoti lyg ir kokią „ant-sąmonę" kaip tolesnio žmogaus psichinio ar dvasinio vystymosi traukos centrą bei perspektyvą.

Kaip kad žemėn kritusi medžio sėkla po kurio laiko išleidžia daigą, būsimąjį kamieną, taip moters gimdoje iš vyro sėkla apvaisintos kiaušialąstės išsirutuliojęs gemalas po kurio laiko gimsta ir toliau savarankiškai auga kaip būsimojo žmogaus kūnas, o kartu iš visiško nesąmoningumo pirmąsyk nubunda, prasimerkia ir jo psichika. Tačiau dar prieš prasikalant laukan, daigas jau gyvena ir atitinkamai vystosi, auga po žeme. Kaip ir gemalas įsčiose, kaip ir psichika pasąmonėje. Štai ką, gretindamas Indijos jogų mistinę patirtį su šiuolaikinės embriologijos žiniomis, apie tai rašo žymus Vedų kultūros tyrinėtojas F. Kuiperis: „Po to, kai apvaisinant 'pažadinama' gemalo gyvybė, visų pirma pradeda vystytis stuburo ir galvos smegenys. /.../ Todėl /.../ kaip tik stuburo smegenys laikytinos ant pirmapradžio k a l n o augančio m e d ž i o prenataliniu koreliatu". (Kalnas čia lyg ir atstoja motiną, kartu materiją, o medis ant kalno – iš jos „išdygusį" naujagimį, jos pagimdytą žmogų, dvasišką būtybę.) Čia pat autoriaus patvirtinama ir žmogaus kūno dalių koreliacija su atitinkamomis psichikos funkcijomis: „galvos smegenys veikia kaip individo sąmonės 'sostas', o žemesnio, tarkim, filogenetinio lygmens komponentus galima lokalizuoti apatiniame ašies gale". Toliau, remdamasis šiomis koreliacijomis, tyrinėtojas atitinkamai interpretuoja vieną iš kertinių indiškos kilmės mistinių mokymų, vadinamąją Kundalini jogą, kartu atremdamas ją į bendraindoeuropietiškų ar net apskritai bendražmogiškų archetipinių vaizdinių pagrindą: „Šešių 'čiakrų' ir gyvatės Kundalinės doktriną galima suprasti kaip tam tikro intuityvaus žinojimo bei nesuskaičiuojamų kartų patirties rezultatą. Norint pasiekti galutinį išsivadavimą, jogui reikia pažadinti apatiniame taške (*Mūlādhāra*) miegančią Kundalinę ir priversti ją pakilti stuburu aukštyn. /.../ Žemutinė dalis *Mūlādhāra*, pažodžiui 'šaknis laikanti vieta', remia visą stuburą (*Meru*) kaip žmogaus kūno ašį – nelyginant patį kalną Meru, t.y. kosmogoninę *axis mundi*. Pasaulio ašies ir stuburo paralelizmo idėją /.../ jogos tekstai iš tikrųjų visiškai patvirtina. /.../ Manyta, kad Pasaulio ašį atstojęs ir Buddho stuburas /.../. Taigi stuburo apačioje susirangiusi Kundalinė mena tą patį daugeliui kosmogonijų pažįstamą gyvatės prie Gyvybės medžio vaizdinį".[6] Pastebėkime, kad žmogaus kojas prilyginus šaknims, apatiniame stuburo gale esantis dubens kaulas iš tikrųjų gali būti pavadintas „laikančiu šaknis", skr. *mūlā-dhāra-*.

Taigi „akivaizdu, kad stuburą galima prilyginti Pasaulio medžiui".[7] Kartu įsidėmėtina, jog ir lietuvių kalboje *stuburas*, be įprastos reikšmės '1. per nugarą einanti pagrindinė skeleto dalis /.../', reiškia taip pat '2. medžio kamienas /.../' ar '3. augalo stiebas /.../' ir, be kita ko, '5. stulpas prie dūminės pirkios krosnies /.../' (LKŽ XIII 1006, 1007). Greta žmogaus kūno, kalno ir medžio kaip kits kito simbolių turime tad dar ir pirkią, t.y. trobą, namą. Štai ir namo langas daugelio tautų, pavyzdžiui, rusų tapatinamas su žmogaus akimi, o anglų kalbos žodis *window* 'langas' tiesiog etimologiškai aiškinamas remiantis senovės islandų *vind-auga*, pažodžiui 'vėjo akis'[8], taigi yra ne kas kita kaip lango ir akies simbolinę tapatybę liudijantis keningas. Tačiau nenukrypkime per toli į šalį.

Reikia pasakyti, kad sanskrito apeliatyvas (bendrinis žodis) *kuṇḍalinī* pažodžiui reiškia 'susirangiusioji' ar 'besirangančioji'. Savo ruožtu lietuvių kalboje, atsižvelgiant į veiksmažodžio *angytis* reikšmę '3. raivytis, r a n g y t i s' (LKŽ I 137), atitinkamai galima suprasti daiktavardį *angis* – būtent „susi-angiusioji" (susirangiusioji) ar „besi-angančioji" (besirangančioji). Taigi sulig

stuburo tapatumu medžio kamienui galima kalbėti ir apie indų „Kundalinės" bei lietuvių „angies" tapatumą semantinės motyvacijos požiūriu. Šį tapatumą, negana to, liudija ir kai kurie tradicinei lietuvių kultūrai būdingi vaizdiniai, kaip antai „prie Luponių (Kužių apyl., Šiaulių raj.) alkakalnio senkapiuose vietoje kryžių buvę medžio stulpai – moterims iš vinkšnų, vyrams – iš ąžuolų, su išpjautais Saule, Mėnuliu, žvaigždėm, gyvatėm. Ilgiausiai išlikęs ąžuolinis paminklas buvo apie 2 m. aukščio su a p s i v y n i o j u s i a karūnuota gyvate".[9] Kaip matome, F. Kuiperio minėtas „intuityvus žinojimas", kylantis iš „nesuskaičiuojamų kartų patirties", nesvetimas buvo ir lietuviams.

Apie Saulę bei karūną dar kalbėsime, o dabar atkreipkime dėmesį į tai, kad „pats *gyvatės* pavadinimas, lietuvių tautosakos rinkėjo ir tyrinėtojo J. Elisono nuomone, kilęs iš žodžio *gyvybė – gyvata*".[10] Atsižvelgdami į būdvardžio *angus* reikšmę '3. gajus, sunkus užmušti' (LKŽ I 140), t.y. itin g y v a s, ir *angį* rasime nejučia menant gają, gyvybinę energiją, būtent g y v a t ą. Savo ruožtu indų „apie *kuṇḍalinī* /.../ kalbama sykiu ir kaip apie gyvatę, ir kaip apie deivę, ir kaip apie energiją".[11] „Sulig radžia jogos (*rāja-yoga-*) fiziologija, visa dvasinė energija susitelkusi ties apatiniu stuburo galu. Ši energija šiaip jau žinoma Kundalinės, 'susirangiusiosios', vardu, nors kartais ji vadinama tiesiog 'g y v a t ė s g a l i a'",[12] būtent gyvata. Marijai Gimbutienei taip pat „žodis *gyvatė* aiškiai siejasi su *gyvybe* ar *gyvata*". Negana to, jos manymu, ir „su žalčiu siejama dievybė yra ne kas kita kaip ši paslaptinga gyvybės jėga".[13] Čia savaime ateina galvon ir senosios Lietuvos dūminėje pirkioje prie židinio, t.y. „pirkios stuburo apačioje" susirangiusio žalčio vaizdinys. Tačiau mūsų atveju, nagrinėjant žmogaus ir medžio ar augalo tarpusavio simbolizmą, itin įdomu pastebėti tai, kad daiktavardis *žaltys* savaime yra vienos šaknies su veiksmažodžiu *želti* pagrindine reikšme '1. a u g t i' (DLKŽ 959)[14], o „su žalčiu siejamos dievybės" vardas *Žilvinas* mena tokius žodžius kaip *žilvis* 'jaunas, nesubrendęs m e d i s', *želvys* '1. jaunas, nesuaugęs m e d i s' bei '2. tvirtas ž m o g u s' (DLKŽ 959) ir pan. Prisiminkime, jog lietuvių pasakoje žalčių karalius, t.y. karūnuotas žaltys Žilvinas „susivinčiavojo" su Egle žalčių karaliene, kitaip sakant, apsivyniojo, apsirangė apie ją – nelyginant Rojaus gyvatė aplink Pažinimu, sąmone tolydžio virstančios Gyvybės medį ar Kundalinė aplink jogo stuburą. Visa tai turint omeny, savaime suprantamas tampa ir medžio augimo, ir žmogaus gemalo, kūno bei jo sąmonės vystymosi simbolizavimas gyvatės, angies arba žalčio rangymusi, vyniojimusi stuburu aukštyn. Ne be reikalo „bene plačiausiai Gyvybės medžio puošyboje paplitęs S raidės pavidalo ženklas, vaizduojantis žalčio ar gyvatės judėjimą".[15] Toks glaudus medžio ir žalčio ar gyvatės ryšys išties ryškus kalbant būtent apie G y v y b ė s – kone stačiai G y v a t ė s – medį.

Augant žmogaus kūnui, vystantis jo gyvybinėms galioms, kartu auga, vystosi, bręsta ir jo sąmonė, t.y. dvasia. Gyvatė Kundalinė, kaip matėme, irgi esanti būtent d v a s i n ė energija. Paminėtinas čia ir lietuvių veiksmažodis *gyvatoti* 'gyventi', prie kurio žodyne duodamas šiuo požiūriu gan iškalbingas pavyzdys: „Ik d v a s i a kūne žmogaus g y v a t o j a" (LKŽ III 369). Itin glaudų „gyvatos" ir „dvasios" ryšį liudija ir lietuvių kalbos žodis *siela*, kuris reiškia kartu ir '1. vidinis p s i c h i n i s žmogaus pasaulis, jo sąmonė, jausmai, išgyvenimai, 2. religijoje – nemirtingas nematerialus žmogaus pradas, siejantis žmogų su Dievu; d v a s i a', ir '4. gyvybė, g y v a t a' (LKŽ XII 518). Pasak Vytauto Mažiulio, lietuvių *siela*, kaip ir prūsų *no-seilis* 'dvasia' bei rusų *sila* 'jėga', seniau bus reiškę būtent 'jėgą', tiksliau, „vitalinės (ir iš dalies psichinės) jėgos turėjimą",[16] iš esmės būtent „dvasinę energiją" arba tiesiog „g y v ą d v a s i ą". Visa tai leidžia manyti, jog dvasia ir gyvata tėra vieno ir to paties dalyko skirtingos apraiškos: „virš galvos" turime įmenai dvasią, dvasią kaip tokią, kuri galvoje reiškiasi kaip „vidinis psichinis žmogaus pasaulis, jo sąmonė", širdyje – kaip „jausmai, išgyvenimai", o apskritai kūne – kaip jo „gyvybė, gyvata". Lyties organų srityje ta pati dvasia ar, tiksliau, siela, galima įtarti, pasireiškia kaip sėkla, „kūniškasis dvasios pavidalas", pajėgus „įkvėpti gyvybę" kitai kūniškai būtybei. Šia prasme įsidėmėtina atrodo ir lietuvių kalbos žodžių *siela* bei *sėkla* įtikima giminystė,[17] patvirtinama galybės semantinių paralelių įvairiose indoeuropiečių kalbose, išsamiau aptartų kitur[18] ir todėl čia nekartotinų. O *sėkla*, kaip žinome, reiškia ne tik žmogaus (vyro) '6. sperma', bet ir '1. žiedinių a u g a l ų dauginimosi organas, grūdas', pvz.: „Ir m e d i s iš mažos sėklelės užaugo"; „Gale gryčios iš mažiutės skujos sėklelės išaugo didelė ir šakota eglė" bei pan. (LKŽ XII 327, 326). Vieno ir to paties žodžio vartojimas, kalbant apie žmogų ir augalą, medį, mūsų jau nebeturėtų stebinti. Taigi turime bent tris lygiagrečius vaizdinius: 1) medžio sėkla, nelyginant dvasia vėjo kiek pablaškyta, panešiota, krenta žemėn ir po kurio laiko išleidžia daigą, želmenį, želvį, t.y. prasikala ir pradeda augti naujas medis; 2) žmogaus (vyro) sėkla patenka į moters įsčias, apvaisina kiaušialąstę, ir gimdoje pradeda vystytis naujo žmogaus kūnas, gemalas, kuris po atitinkamo laiko gimsta =prasikala ir nelyginant medis jau savarankiškai auga toliau; 3) spermatozoidui susijungus su kiaušialąste, m o t e r y j e, šiuo atveju simboliškai atstovaujančioje m a t e r i j a i, įsikūnija („materializuojasi") nauja dvasia, kitaip sakant, pasaulyje atsiranda nauja gyvybė, ir pradeda „gyvatoti", vystytis nauja sąmonė.

Pastebėtina, kad ir pats žodis *vystytis* yra vienos šaknies su *vytis*,[19] *vyniotis*, plg. pastarojo reikšmę '2. rangytis', pvz.: „Vyniojasi kaip žaltys" (DLKŽ 941). Taigi vystymąsi kalba savaime apibūdina gyvatės rangymuisi ap-

link stuburą giminingu įvaizdžiu. Tą patį įvaizdį mena ir lotyniškos kilmės *evoliucija* – lot. *evolūtio* pažodžiui reiškia 'iš(si)vyniojimas' ir kyla iš veiksmažodžio *(e)volvere* '(iš)vynioti, (iš)vyti, (iš)sukti'. Taip išsivynioja, ėmusi aplink stuburą vytis, pirma jo apačioje susivijusi gyvatė. O vyniojimasis, vijimasis stuburu savo ruožtu mena *ap-vijas* arba, kitu tos pat šaknies[20] žodžiu tariant, *vainikus*. Prisimenant atitinkamą namo, trobos simboliką, reikia atkreipti dėmesį į žodžio *vainikas* reikšmę '8. rąstų eilė per visas keturias trobesio sienas, sankirtinys' (LKŽ XVII 913). Taigi tradicinis rąstų namas renčiamas („auga") būtent vainikais, kurie „vejasi" aplink pirkios stuburą nelyginant gyvatė ar žaltys apie Gyvybės medį. Tačiau šiuo atveju mums yra svarbiausia žodžio *vainikas* reikšmė '3. // medžio šakos, vienu lygiu išaugusios aplink kamieną', pvz.: „Medeliui išaugo antras vainikas" (LKŽ XVII 913). Taigi medis irgi auga tarpsniais ar pakopomis – nuo vainiko prie vainiko, kasmet iš pernykščio vainiko lyg žalčio galvą iškeldamas naują želvį ir paskui jo viršūnėje išskleisdamas, „išvystydamas" naują vainiką. Ypač akivaizdus tokio augimo ir tokios medžio sandaros pavyzdys būtų kaip tik eglė, jauna eglaitė, tarsi durte sudurta iš keleto vainikų ar žiedų. Vienmetis augalas, pavyzdžiui, gėlė koteliu remiasi tiesiog žemėn, o jo viršūnėje turi žiedą. Neatsitiktinai *vainikas* gali reikšti ir '6. gėlė'. Daugiametis augalas, kaip kad medis, yra nelyginant „daugiapakopė gėlė", kuri tik pirmąsyk išauga tiesiog iš žemės, o paskui kasmet vis iš pernykščio vainiko ar žiedo. Atsižvelgtina ir žodžio *žiedas* dviprasmybė: tai ir *1 žiedas* kaip minėtas '1. augalo dauginimosi organas', ir *2 žiedas* kaip '2. koks nors apskritas daiktas' (DLKŽ 963). Panašią dviprasmybę liudija ir *vainikas*, be '6. gėlė', reiškiantis ir '9. kas nors turintis rato pavidalą, ratas' bei '15. tuščiaviduris skritulys' (LKŽ XVII 913, 914). Pastarosios reikšmės, turint galvoje vainiko sąryšį su vyniojimu(si), vijimu(si), sukimu(si), tiesiog savaime suprantamos, į jas čia dėmesį atkreipėme tik todėl, kad vienoje ankstesnėje citatoje minėtas sanskrito žodis *cakra-* – vienas iš pagrindinių vadinamosios Kundalini jogos terminų, žymintis atskirus Gyvatės rangymosi stuburu lygmenis ar pakopas, siejamus su atitinkamomis žmogaus kūno dalimis bei psichofiziniais ar tiesiog psichiniais „centrais", – pažodžiui reiškia būtent 'ratas, žiedas, apskritimas' ir, vadinasi, yra lietuvių *vainiko* sinonimas bei iš esmės semantinis atitikmuo. Juolab kad čiakros paprastai įsivaizduojamos kaip skirtingo žiedlapių skaičiaus išsiskleidę žiedai („lotosai").

Remiantis pradžioje minėta atskirų psichikos funkcijų simboline koreliacija su atitinkamomis žmogaus kūno dalimis bei žmogaus ir medžio simboline tapatybe, sielos vystymąsi iš materijon kritusios sėklos, kitaip sakant, dvasinį augimą iš tikrųjų irgi galima padalinti atitinkamais tarpsniais, lygmenimis bei pažymėti savotiškais „vainikais", „žiedais" arba „čiakromis". Kildami žmogaus stuburu nelyginant Gyvybės medžio kamienu aukštyn, pradėję apatiniu stuburo galu ties išeinamąja anga, visų pirma praslenkame pro čia pat, vos aukštėliau tesančius lyties organus, kur pirmąsyk atgyja dvasia, nors dar tik materialiu, sėklos pavidalu, paskui kertame pilvo, širdies lygmenis ir, tarsi tiltu perėję kaklo slanksteliais, nuo liemens pasiekiame galvą, galvos smegenis, smegenų žievę, „sąmonės sostą" šiame pasaulyje. Šitaip paranku vaizduotis ir sąmonės vystymąsi, sąmonėjimą. Visų pirma, su sėkla žemėn kritusi siela atsiduria visiškoje materijos apsuptyje – visiško nesąmoningumo būklėje. Čia sąmonė tebemiega pasąmonės įsčiose, tačiau čia ji pirmąsyk ir prasimerkia, gimsta bei pradeda vystytis, vyniotis, rangytis aukštyn, tolydžio busdama. Visų pirma, tai dar tik paprasčiausias jautrumas, pojūtis, beveik nesąmoninga juslė, geismas, alkis, kuris ilgainiui „sublimuojasi" į ištisą jausmų bei išgyvenimų įvairovę, pražįsta ištisa spalvų bei atspalvių vaivorykšte, kuria pakyla ligi gerklų ir čia pratrūksta, prakrykšta nebeužgniaužiamu širdies riksmu, pirmykšte daina, pagaliau kalba, kai, pasiekus galvą, galiausiai nubunda protas, mintis. Tai ir atskiro žmogaus sąmonė, auganti nuo čiakros prie čiakros nelyginant medis nuo vainiko prie vainiko; tai ir gyvybės rūšių evoliucija apskritai – nuo vienaląsčio dumblio, minkštakūnio bestuburio, tebeplūduriuojančio pasaulinio vandenyno įsčiose, iki ant kranto išsiropštusio alkano roplio, širdies šiluma sušilusio žinduolio ir galiausiai galvą stačiai iškėlusio žmogaus, *homo erectus et sapiens*. Atskiro žmogaus kūnas, beje, irgi dar įsčiose kartoja tas pačias gyvybės žemėje raidos pakopas. Trumpai drūtai, Sri Aurobindo žodžiais tariant, ir „už išorinės rūšių evoliucijos iš tikrųjų vyksta būtent sąmonės evoliucija", ir kiekvieno iš „mūsų evoliucijos prasmė – tapti sąmoningais".[21] O „gyvatė žemės rojuje – tai kaip tik simbolis tos evoliucionavimo jėgos, kuri ištraukia žmogų iš gyvuliškos palaimos" ir priverčia nerimti, smalsauti, pažinti, kentėti ir vystytis, augti. „Gyvatė – tai ir kosminės, ir individualios evoliucijos simbolis: kylamajai jėgai (Kundalinei) nubudus stuburo apačioje, kur ji miegojo susirangiusi nelyginant tikra gyvatė savo urve (*kuṇḍalinī* ir reiškia 'susirangiusi'), jai kylant nuo centro prie centro, žmogus palaipsniui išsivysto iš įprastos nesąmoningumo būklės į kosminę sąmonę".[22]

Kalbant apie indiškajai „Kundalini jogai" būdingų vaizdinių užuominas lietuvių kalboje, atskirai aptartinas, beje, ir lietuvių kalbos žodis *kaklas*. Dalykas tas, kad jis yra visiškai tikslus minėto sanskritiškojo (N. sg., masc.) *cakras* etimologinis atitikmuo, kartu su Avestos *čaxra-*, graikų *kiuklos* 'ratas' (būtent „ciklas"), tocharų A *kukäl*, B *kokale* 'ratai' bei kt. vedamas iš indoeuropiečių prokalbės šaknies **kuel-*, žymėjusios apskritai 'sukimą(si)' bei su juo susijusį 'ratą'.[23] Paprasčiausia, žinoma, tokį kaklo pavadinimą aiškinti jo sukinėjimusi

kraipant galvą į šalis. Tačiau atsižvelgiant į tikrai įsidėmėtiną jo sutapimą su sanskritiškuoju *cakras*, bendrame kalbamų dalykų audiny kaklą galima būtų suprasti ir kaip vieną iš žmogaus kūno–medžio vainikų, galimas daiktas, kažkuo ypatingą vainiką, išlaikiusį senąjį bendrą „čiakros" pavadinimą arba, priešingai, davusį savo vardą visoms kitoms čiakroms jau Indijoje (kaklą laikyti būtent *vainiku* padrąsintų ir prūsų kalbos žodis *winsus* 'kaklas', jei tik jį galima būtų vesti iš tos pačios ide. šaknies **ųei-* 'sukti, vyti'[24]). Kaklas iš tikrųjų yra ypatingas tuo, kad jis jungia du esminius žmogiškosios būtybės polius – galvą ir stuomenį ar liemenį, simboliškai – būtent dvasią ir kūną, kosmologiniame plane atstovaujančius atitinkamai dangui ir žemei. Pasak Platono, „bijodami šitaip suteršti dieviškąjį sielos pradą /.../, mirtingąją dalį (demiurgai) apgyvendina kitoje kūno buveinėje, atskirai nuo dieviškosios dalies, o tarp galvos ir krūtinės, idant jas atskirtų, įstato k a k l ą tarsi kokį sąsiaurį ir ribą. Mat būtent į krūtinę ir vadinamąjį (kūno) liemenį jie įsodino mirtingąją sielą" (Timajas 69. e.).[25] „Nemirtingoji siela", suprantama, apgyvendinama galvoje (Timajas 44. d, e; 90. a).[26] Galva, kaip žinome, talpina protą, mintį, tad likusiam kūnui kartu su širdimi, pilvu ir t.t. galime priskirti visus, visokeriopus jausmus, pojūčius bei patį jautrumą apskritai. Būtent „penki jutimai" suvokime ir sudaro kūniškąjį, materialųjį pasaulį, semiotiškai – signifikantą, o protas suvokia prasmę, signifikatą (neatsitiktinai *protas* ir *prasmė* yra bendrašakniai žodžiai[27]). Signifikantas yra tarsi suvokiamo daikto ar reiškinio kūnas, o signifikatas – jo siela. Kaip kad kūno ir sielos ryšys yra žmogaus gyvybės laidas, panašiai signifikanto ir signifikato jungtis negyvam daiktui lyg suteikia žadą, prabildo jį, paverčia prasmingu, bylojančiu, kalbančiu ženklu. Pagaliau ir pati kalba kaip ženklų sistema yra ne kas kita kaip garso (signifikanto) ir prasmės (signifikato) jungtis. Garsą sukelia iš krūtinės, iš kūno, iš a p a č i o s kylančio oro suvirpintos balso stygos, o burnos ertmėje jis artikuliuojamas, šitaip į jį įsiliejant iš galvos, iš v i r š a u s nusileidusiai prasmei. Taigi kalba, žodis gimsta pusiaukelėje tarp galvos ir krūtinės, tarp galvos ir stuomens, kaip tik čia, kur yra *kaklas*. Neatsitiktinai šis žodis reiškia ne tik '1. kūno dalis, jungianti galvą su liemeniu', bet ir '2. gerklė, ryklė; b a l s a s' (LKŽ V 91, 92). Reikia pasakyti, jog dangaus ir žemės jungtį įkūnijęs Išganytojas Jėzus Kristus irgi yra būtent Gyvas Ž o d i s. Turint galvoje sykiu ant m e d i n i o kryžiaus nukryžiuoto Kristaus = ant Pasaulio medžio tarp dangaus ir žemės pakibusio Odino[28] = Medžiu dangun lipančio šamano[29] vaizdinius, kryžiaus skersinį, tiksliau, pačią stataus ir gulsčio skersinių kryžmą, kaip tik simbolizuojančią dangaus (statinio) ir žemės (gulstės) jungtį,[30] ir būtų galima prilyginti „kaklą" atitinkančiam Gyvybės medžio vainikui. Nes išties „būtent kryžius tiek struktūriškai, tiek istoriškai iškyla kaip Pasaulio medžio /.../ ir žmogaus vidurkis, kaip abiejų sykiu geometrinis ženklas".[31] Kaklo srityje tarp galvos ir širdies simboliškai talpinamas ir tantrinio budizmo archetipinis Mokytojas, Gurus, šiuo atveju vadinamas skr. *vidyādhara-*,[32] pažodžiui 'išminties laikytojas, nešėjas' (etimologiškai *vydą daręs* ar *darantis*). Induistinės tantros „Kundalini jogoje" kaklo čiakra vadinama „Išsivadavimo vartais".[33] „Sakoma, jog prikelta Kundalinė keliauja stuburu aukštyn pro šešis centrus, kol pasiekia septintąjį, smegenų centrą. Kirsdama aukštesniuosius centrus, ji sužadina atitinkamo laipsnio nušvitimą. /.../ Ramakrišno žodžiais, ' /.../ Penktasis centras yra gerklėje. Tasai, kieno sąmonė pasiekė šį centrą, /.../ visame kame girdi Dievą ir kalba su Dievu. /.../'".[34] Ir taip toliau.

Taigi *kaklas* išties yra ypatingas, patį Dangaus ir Žemės ryšį (plg. rus. *sviazj* 'ryšys' bei *sviazki* 'balso stygos') žmoguje įkūnijantis vainikas, arba skr. *cakras*, o tai šiuodviejų – lietuviško bei sanskritiško – žodžių etimologinį tapatumą įgalina vertinti kaip dar vieną atitinkamos dvasinės tradicijos Lietuvoje užuominą.

Grįžtant prie Medžio įvaizdžio, kaklą galima palyginti su paskutiniu, aukščiausiu stuomens vainiku, laikančiu „medžio galvą" – viršūnę. Pačią Gyvybės medžio galvą savo ruožtu gali atstoti viršūnėje tupintis paukštis, kartu simbolizuodamas į šias Dangaus ir Žemės jungtuves iš aukštybių atsklendusią Dvasią. Turint omeny minėtas medžio ir žalčio arba gyvatės sąsajas, panašią prasmę galima įžiūrėti ir paplitusiame archajiškame tiesiog ant gyvatės tupinčio paukščio įvaizdyje. Be to, paukštis dažnai yra saulės simbolis. Štai „egiptiečių mite saulė, viena vertus, yra auksinis paukštis – sakalas, sklandantis danguje, o kita vertus, Dievo akis, saugoma šventosios gyvatės".[35] Lietuviams saulę taip pat simbolizavo paukštis, pavyzdžiui, erelis arba gulbė.[36] Gyvybės medžio viršūnėje tupinčio paukščio vietoje irgi dažnai randame saulę arba žvaigždę. Prisiminkime kad ir mūsų kalėdinę eglutę su spindinčiu rutuliu ar žvaigžde viršūnėje (beje, sovietinio laikotarpio penkiakampė „Kremliaus žvaigždė" ant Kalėdų eglutės – tik vienas iš tų įspūdingų sutapimų, liudijančių, kaip amžinieji archetipai prasimuša pro bet kokius ideologinius šarvus). Kita vertus, saulė gali būti suprantama ir kaip paties Medžio žiedas ar vaisius.[37] Tokia dviprasmybė tik pabrėžia prigimtinio, pirmapradžio dvasios ir kūno, dangaus ir žemės vienio išsipildymą. Tarsi Medis pagaliau būtų užaugęs ligi pat dangaus ir viršūne pasiekęs saulę, kurią, kita vertus, jis pats augdamas savo viršūnėje ir subrandino – ir tai yra tas pat. Kalbant apie Išsipildymą pasiekusį žmogų, prisimintina aplink Buddho, Kristaus ir kitų Išvaduotojų bei šventųjų galvas vaizduojama aureolė, arba ratas, vainikas, žiedas, o Kristaus – dargi ratas su stipinų–spindulių kryžiumi, t.y. būdingas saulės ženklas. Šis ratas aplink galvą ir yra ne

kas kita kaip aukščiausias, stuomeniui = žemei nebepriklausantis, bet jį praaugęs, pranokęs dvasios vaisius – dangiškasis vainikas, Karalystės karūna. Išties plg. žodžio *vainikas* reikšmes 'II. šviečiantis ratilas', pvz., „Saulės vainikas" // 'aureolė apie šventųjų galvas' bei '7. monarcho valdžios simbolis, karūna' (LKŽ XVII 914, 913). Arba, „Kundalini jogos" terminais kalbant, *sahasrāra-cakra-*, pažodžiui 'tūkstantlapis (lotoso) žiedas'. Lotosas, arba lelija, čia išties išraiškingas simbolis, nes šio augalo šaknims slypint dumble, žemėje (nesąmoningoje materijoje), jo liemens gyvatukas nyro vandeny (simbolizuojančiame žemiškąjį gyvenimą, įprastą buitinę sąmonę, „šio pasaulio" sapną), o žiedas nebepriklauso nei žemei, nei vandeniui, jis pražysta paviršiuje, virš vandens, t.y. pačiame „danguje", laisvos, išsivadavusios Sąmonės erdvėje. Būdinga, jog lietuvių ir „žalčių karalius, ir gyvačių karalienė buvo įsivaizduojami esą visažiniai, o jų ž i n o j i m o p a s l a p t i s glūdėjo auksu ir deimantais blizgančioje k a r ū n o j e".[38] Iš atitinkamų tautodailės pavyzdžių gal paminėtini „Kėdainių kaime (Šakių raj.) koplytstulpyje pavaizduoti du Žalčiai su kryžiais ant galvų. Koplytstulpio viršūnėje yra eglučių spinduliais apsuptas skritulys (saulė) /.../. Aukštaitijos prieverpstėse kartais Saulės skritulys apjuosiamas žalčiu ar gyvate. /.../ Vainikas ar vainikuotas skritulys saugomas dviejų žalčių."[39] Gyvatės ar Žalčio karūna simboliškai ir yra tas pats vandens paviršiun išsirangiusio lelijos gyvatuko iškeltas žiedas,[40] vainikas aplink Išnirusiojo, Išsinėrusiojo, Laisvojo galvą, ta pati Žilvino apvytos Eglės viršūnėje pražydusi Saulė.

2. Psichologinė mistinė interpretacija

Žmogaus kūno ir jo sąmonės vystymosi sugretinimas slepia savy vieną prieštaravimą. Žmogus juk nuo pat gimimo (o gemalas – jau įsčiose) turi visą – tegu dar kurį laiką ir tebeaugantį – stuburą su abiem „galais", iškart visas kūno dalis ir netgi neproporcingai didelę galvą. Kaip tad galima kalbėti apie sąmonės augimą „nuo stuburo apačios ligi galvos", jeigu ji jau nuo pat pradžių – galvoje? Tačiau kaip tik šis tariamas prieštaravimas ir užveda ant kelio, aiškinantis iš esmės simbolišką tokio sugretinimo prigimtį, sąmonės, sąmoningumo vystymąsi iš pasąmonės, iš nesąmoningumo versdamas suvokti ne kaip kaskart kažkokių naujų psichikos funkcijų atsiradimą, o veikiau kaip jų subordinacijos slinktį nuo centro prie centro, nuo vainiko prie vainiko stuburu aukštyn, galvos link.

Psichinių funkcijų subordinaciją bendrais bruožais gana taikliai apibūdina klausimas, ar žmogus valgo tam, kad gyventų ir mąstytų, ar mąsto ir gyvena tik tam, kad pavalgytų? Tie patys vainikai ar čiakros, tarkim, pilvas, širdis ir galva šiuo požiūriu gali sąveikauti labai įvairiai. „Kontrolinį akcijų paketą" žmogaus vertybių bei poreikių banke turintis vainikas iš esmės valdo visą žmogumi vadinamą psichofizinę sistemą, tuo tarpu kiti, jam subordinuoti vainikai geriausiu atveju tėra pagrindinės gaidos obertonai, pagrindinės spalvos atspalviai, karaliaus palyda, tarnai arba, blogiausiu atveju, vergai, robotai, bemaž negyvi automatai, kone mechaniškai teatliekantys jiems „pavestas" funkcijas, tačiau nelemiantys nei veiklos tikslų, nei ištiso gyvenimo krypties.

Jeigu „kontrolinį akcijų paketą" turi, pavyzdžiui, pilvas, tai žmogaus širdis, jo jausmai bei išgyvenimai tėra pilvo būklės atspindys, o protas – tik įrankis pilvui pasotinti. Pilvą suvokiant materialių gėrybių, apskritai turto troškimo simboliu, prieš akis iškyla gan paplitęs, įprastas paveikslas žmogaus, kurio visi stipriausi išgyvenimai yra susiję su jo turtine padėtimi. Tokio žmogaus protas išties tėra techninė priemonė turtui įsigyti bei padidinti, nelyginant kompiuteris, kuris gali veikti net labai išradingai, tačiau tik iš anksto užduoda pasipelnymo kryptimi. Net ir pats geriausias kompiuteris priklauso nuo įvestos programos. Ši protą valdanti „programa" iš esmės ir atspindi tikrąją sąmonės padėtį, nurodo vyraujantį vainiką, arba čiakrą. Žmogus gali dirbti iš pažiūros grynai protinį darbą, skinti vieną po kito mokslinius laipsnius, tačiau ne tiesiog pažinimo aistros vedinas, o tik siekdamas šitaip įsitvirtinti visuomenėje bei užsitikrinti pragyvenimą. Pridėjus dar lytinių organų vainiko įtaką, paaiškės ir dažnai koja kojon su „pilvo reikalais" žengiantis geismas pasidauginti, įsitvirtinti palikuonyse (kuriuos irgi reikia maitinti) tiesiogine prasme arba, perkeltine, padaryti „gerą įspūdį", įtvirtinti savo vardą ir pan.

Tai, žinoma, supaprastintas paveikslas, tikrovėje savo vietą, o kasdienybėje savo laiką paprastai turi visi, įvairūs poreikiai, tačiau kaip tik minėta prasme akivaizdu, kad proto lavinimas – anaiptol dar ne sąmonės ugdymas. Čia išryškėja ir atitinkamas skirtumas tarp vadinamųjų kultūros ir civilizacijos. Pagrindinis bundančios sąmonės, o kartu ir kultūros klausimas šiuo požiūriu būtų „kodėl?", „kam?", „vardan ko?", o protui nei, savo ruožtu, civilizacijai toks klausimas išvis nekyla, jiems čia viskas „savaime aišku", jiems terūpi žinoti „kaip?", t.y. *know how*. Klausimas „kodėl?", „kam ?" ar „vardan ko?" nejučia kėsinasi į „kontrolinį akcijų paketą", todėl žemiškam, ūkiškam „sveikam protui" yra netgi pavojingas. Šis klausimas, pakankamai nuoširdžiai ir atkakliai kildamas, išjudina asmenybės „surinkimo tašką", Karlo Kastanedos terminais kalbant,[41] tarsi išmuša iš po kojų įprastą tvirtą pagrindą ir atveria gluminančią netikrumo, neapsisprendimo, nežinojimo, ko iš tikrųjų nori, bedugnę. Ar ne todėl šio pasaulio gudreivos taip aršiai ginasi, kiekviena proga pašiepdami ir kitaip paniekindami „tuščią filosofavimą"? Iš tikrųjų, kol asmenybės „surinkimo taškas" įsitvirtinęs viename vainike, žmogus gali jaustis santykinai tvirtas, pasitikintis

savimi, „magiškai saugus“, nes jam atrodo, kad jis tvirtai „žino, ko nori“. O sąmonei augant, kitaip sakant, „surinkimo taškui“ kylant į aukštesnį vainiką, neišvengiamas visų pirma didžiulis vidinis sutrikimas, įprastos orientacijos gyvenime bei pasaulyje praradimas, kurį teatperka sielos gelmėje bręstanti aukštesnio lygio tvirtybė.

Panašiai nutinka, pavyzdžiui, įsimylėjus. Dar vakar žmogus „žinojo, ko nori“ ir ramus sau „darė karjerą“ arba tiesiog pinigus, o šiandien, žiūrėk, viskas susimaišė, susijaukė, ir jis ėmė neapdairiai elgtis, nepelningai išlaidauti, gal net nedovanotinai lengvabūdiškai švaistyti taip nuosekliai užkaltą savo turtą. Reikalas tas, kad „surinkimo taškas“ persikėlė iš pilvo į širdį, ir „kontrolinį akcijų paketą“ perėmė jausmai. Dabar jau nebe jausmai tik atspindi turtinę padėtį, bet pats turtas, materialinės gėrybės bėra priemonė, juolab ne visada veiksni, patenkinti užvaldžiusį jausmą. Pilvas jau moka duoklę karaliui širdžiai, atnašauja auką ant širdies aukuro. Apie tokį žmogų sakoma, būk jis „pametė galvą“, tačiau galva čia niekuo dėta – ji paprasčiausiai irgi jau dirba nebe pilvui, o širdžiai. Alkis, turto troškimas paprasčiausiai nebeužvaldo, nebeužkemša nebylaus lemtingo klausimo „kodėl?“, „kam?“, „vardan ko?“ Priešais šį klausimą dabar stoja širdis ir, reikalaudama atsidavimo, pasiaukojimo „vardan Meilės“ (arba ydingu atveju, pridurkime, „vardan Neapykantos“), pakiša savus atspirties taškus, savitą „Gyvenimo Prasmę“ bei atitinkamą veiksmų programą.

Paprastai meilė po kurio laiko „materializuojasi“ santuokoje, šeimoje, vaikuose, ir gyvenimas vėl „užsiciklina“ tarp apatinių vainikų. Tačiau jeigu gyvatė pakankamai stipriai rangosi aukštyn, ji gali ir nebenusvirti žemėn, bet kilti toliau ir atitinkamai kilninti žmogų, padaryti jį visų pirma „širdies riteriu“ (pasaulyje tokia padėtis neretai atsispindi kaip „nelaiminga meilė“, „meilė be atsako“), paskui tiesiog „meilės apakintu“ pasišventėliu, pamišėliu ir galiausiai pražysti „meile Dievui“ (indų *bhakti-yoga*-) bei tikrąja *philo-sophia*, t.y. Išminties meile.

Klausimo „kodėl?“, „kam?“, „vardan ko?“ nebeužčiaupia nei meilė, nei poreikis atsiduoti, pasiaukoti nebėra atsakymas. Pats Klausimas užvaldo širdį, ir žmogus visa širdimi atsiduoda Pažinimui, įsimyli Pažinimą. Pažinti, suprasti, išsiaiškinti tampa svarbiau nei ko nors tik ilgėtis, trokšti, geisti, norėti, siekti, svarbiau nei mylėti ir valgyti. Skaitoma nebe tam, kad įgijus profesijai būtinų žinių ar tik prastūmus laiką, ne dėl „bendro išsilavinimo“, įkvėptos knygos ir šventi raštai nebėra tik sustingusi ištikimybės malda, tik aistringi poteriai, – troškimas pažinti, suprasti, išsiaiškinti tapo tiesioginiu, nebesąlygotu, savaiminiu, stipriausiu poreikiu. Bendraudamas žmogus nebeišsitenka „padoraus pašnekesio“ rėmuose ar „savaime suprantamų“ tiesų globoje, bet vis ima aiškintis ir aiškinti, klausinėti ir prieštarauti, įsitraukia į neišbrendamas diskusijas bei ginčus. Gyvatė pasiekė kaklą. Jei anksčiau pokalbis tebuvo p r i e m o n ė ką nors dalykiškai suderėti ar išreikšti bei patirti jausmus, tai dabar žodis įgijo lemiamą galią, tapo elgesio bei savijautos atskaitos tašku. Dėl žodžio galima badauti ir viską prarasti, žodžiu galima prisiekti ištikimybę ir išsižadėti, žodis gali uždrausti ir įsakyti, pakeisti gyvenimą. Nes dabar viskas priklauso nuo supratimo, nuo žodyje įkūnytos prasmės.

Tačiu ilgainiui pradedama nutuokti ironiška žodžio dviprasmybė, ir prasmė palengva atsiskiria nuo žodžio. Beprasmiški ima atrodyti ginčai ir pokalbiai – nesibaigiantys, nieko giliau suvokti nebepadedantys plepalai. Vis mažiau beįkvepia viena kitą kartojančios arba neigiančios knygos. Kalba, regis, jau tik išblaško dėmesį, tik atitraukia protą nuo savaiminio susimąstymo, tiesioginio pažinimo. Prasmės ir pažinimo, pasirodo, visai nereikia siekti žodžiais, ieškoti žodžiuose, neišsemiamas Žinojimas persmelkia viską aplinkui, tarsi tvyro ore, kiekvienas daiktas, kiekvienas reiškinys atsiskleidžia kaip iškalbingas ženklas, simbolis, atskleidžia visa apimančią Prasmę. „Protas – tik viena iš Kundalinės apraiškų /.../. Prikeltoji galia pati savaime yra Sąmonė, tad pakylėta į viršutinį, smegenų centrą, ji suteikia Tikrąjį Žinojimą, pati virsta Aukščiausiąja Sąmone“.[42] Visa, kas pasaulyje tampa susiję sinchroniškais prasmingais ryšiais, visas pasaulis atsiskleidžia kaip ištisas prasmių kaleidoskopas, kuriame vienas po kito kaip stebuklingi sutapimai pražysta didžiai simboliškų situacijų žiedai. Visas pasaulis atsiskleidžia kaip ištisas į žmonių kalbą neišverčiamų Ženklų tekstas, tarsi vienas visa apimantis, nuolat kintantis, gyvas Didysis Ženklas, gyvas Šventasis Raštas, Gyvas Žodis. Tatai gyvatos paliestas atgijo protas ir, liovęsis bet kam tarnauti, tapo pats sau atskaitos tašku. Prasmė – tai pati tikroji proto „juslė“, pats proto „alkis“ ir proto „meilė“, tiesioginis proto poreikis, nesuvedamas į jokį kitą, todėl išsilaisvinus iš baudžiavos kitiems, žemesniems vainikams, jam nebereikia stengtis kaip nors save pateisinti, pagrįsti – galima laisvai, nevaržomai maudytis neišsemiamoje, nesuseikėjamoje prasmių versmėje. Prasmė, prasmės patyrimas – tai aukščiausias, tiesioginis tikslas, o visa kita – tik priemonės arba kliūtys. Maistas ir materialinės gėrybės svarbios tiek, kiek padeda užtikrinti sąmoningumui palankią būseną; jausmai reikšmingi tiek, kiek jie šią būseną palaiko ir saugo lyg motina kūdikį savo glėby, o jeigu jausmai ima šią būseną drumsti, juos vienareikšmiškai belieka apgauti ar numalšinti; tikroji kalbos paskirtis – žodžiais sutvirtinti, įtvirtinti ir skleisti šią Pažinimui ir Prasmei atvirą, gyvą sąmonės būseną, o visa kita – tušti plepalai. Gyvenimas – tai tarsi viena ištisa Pamoka, laikas Pažinti ir Suprasti. Prasmė – tai pati proto būtis. *Cogito ergo sum* – ‘galvoju, vadinasi, esu’ – štai galvos kredo.

Ir vis dėlto kažko trūksta, kažko nesuprantamo, tačiau esminio – Didysis Klausimas neduoda ramybės.

Viskas truputį primena žaidimą „stiklo karoliukais“. Nenuspėjamos prasmės bei požiūrio taškai keičia vienas kitą, vienas kitą paneigia, ir ilgainiui viskas darosi labai netikra – lyg prieš akis slystanti vaizdajuostė, iliuzija, „maja“, sapnas. Protas bet ką įprasmina ir perprasmina, tačiau ir jis, pasirodo, nepajėgus atsakyti į šitą mirtiną „kodėl?“, „kam?“, „vardan ko?“. Protas pradeda nutuokti, kad ir jis pats – dar anaiptol ne galutinis, ne aukščiausias atskaitos taškas. Protas tarsi palengva prasiskiria, lyg minčių blakstienas pramerkdamas, ir pro jį lyg iš anapus žvilgteli kažkokia beprotiška Akis. Suvokus pasaulį kaip sapną, jame nebelieka Tikrovės. Tikrovė sapne – ne tai, kas sapnuojama, o tas, kas sapnuoja. Tačiau žmogui – kaip sapno dalyviui ir veikėjui – šis Vainikas nebepriklauso. Todėl, pratęsiant vieną ankstesnę citatą, čia galima būtų pasakyti, jog išties „kylant nuo centro prie centro, žmogus išsivysto iš įprastos nesąmoningumo būklės į kosminę sąmonę, o paskui, kai atsiveria viršugalvio centras, jis patenka į dieviškąją Saulės sąmonę“.[43] Kitaip sakant, „jogos veikaluose potenciali visa apimanti sąmonė, skendinti gilaus miego būsenoje, įsivaizduojama kaip žvilganti gyvatė vardu *Kuṇḍalinī* /.../ . Jogos užduotis – užauginti šią žvilgančią gyvatę, pakylėti ją iš apatinės srities į širdį, kur, jungdamasi su 'gyvybės kvėpavimu' *prāṇa-*, išsilaisvina jos visa apimanti prigimtis, o iš čia – į patį viršugalvį, iš kurio ji galiausiai išeina pro angą, vadinamą *brahma-randhra-* (Brahmano anga – D. R.). Kosmoso organizme šią angą atitinka saulės kiaurymė dangaus skliaute“,[44] t.y. „dangaus momenėlis“.

Saulė – nebe medžio dalis, ji spindi aukštai danguje, nors būtent į ją, jos link medis stiebiasi ir auga, būtent ją kaip savo brangiausią vaisių brandina. Išsipildymą kaip Medžio ir Saulės jungtį, kaip Saulę, pražydusią Medžio viršūnėje, galima įsivaizduoti tik didžiai simboliškai. Kaip kad žmogus, sapne prisiminęs, jog sapnuoja, vis dėlto lieka sapne ir anaiptol nėra tas pats, kuris tuo metu, jį sapnuodamas, guli lovoje. Kita vertus, būtent tikrasis jis pats ir sapnuoja, todėl savotiška tapatybė tarp abiejų iš tikrųjų yra. Čia galima kalbėti apie simbolišką sapnuojančiojo kaip Tėvo ir sapnuojamojo kaip Sūnaus santykį, kiek Sūnus yra būtent Tėvo apraiška ir „su Tėvu yra viena“. Šia prasme, virš vandens iškilusiai lelijos pumpuro galvai pražydus visu tūkstančiu savo žiedlapių, išties pati dangiškoji Saulė gimsta ir sušvinta žemėje kaip tikras Saulės vaikas – paukštis, Šventosios Dvasios balandis, nutūpęs ant galvos. Lyg paryčiais netikėtai pramerkus akį ir išvydus Didelę Šviesą spindint pro miegamojo langą. Net jei dar kuriam laikui ir užsimerki šypsodamasis, švelniai sugrįždamas į savo nebaigtą sapną, ji jau nuolat spindi tavo sielos aky ir nebeleidžia visiškai užsimiršti. Taip žaltys, užsirangęs Eglės viršūnėn ir išvydęs Saulę, staiga patiria ant pakaušio suspindus aukso karūną ir susivokia esąs Žilvinas, Saulės Sūnus.

Nė vienas medžio vainikas nebeturi „kontrolinio akcijų paketo“, žmogus apskritai nebėra šio pasaulio „vertybių banko“ akcininkas, o tebegyvena lyg iš inercijos, jo vainikai sukasi lyg prisukto laikrodžio krumpliaračiai, kol galutinai išsileis juos varanti gyvatos spyruoklė – kol medžio viršūnėn užsirangiusi ir Saulėn galvą iškišusi Gyvatė palengva sutrauks paskui save visą savo uodegą. Jis alksta ir valgo, myli ir kenčia, klausosi ir kalba, svarsto, galvoja, mąsto, tačiau visuose jo užsiėmimuose vis mažiau jo paties, vis mažiau įtraukiančios gyvybės, ir medžio šakos palengva vysta, geibsta, kol vienąsyk šis visiškai nudžius ir kaip plikas stuobrys griuš žemėn, sudūlės ir pavirs į dulkes – patekėjusiai Saulei sau laisvai švytint, šypsant ir juokiantis danguje.

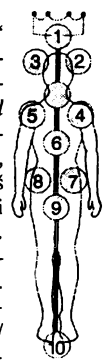
Pagal pranešimą, skaitytą Humanistinės psichologijos konferencijoje Vilniuje 1996 12 10

IŠNAŠOS:

1. Jung C. G. The Basic Postulates of Analytical Psychology // Modern Man in Search of a Soul. – N. Y., 1993. – P. 183.
2. Greimas A. J. Apie dievus ir žmones // Tautos atminties beieškant. – Vilnius–Chicago, 1990. – P. 27.
3. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – Москва, 1986–1987. – Т. 3. – С. 605–606, 607.
4. Топоров В. Н. Об одном архаичном индоевропейском элементе в древнерусской духовной культуре – *SVĘT – // Языки культуры и проблемы переводимости. – Москва, 1987. – С. 219.
5. The Principal Upaniṣads / edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan. – London, 1968. – P. 244.
6. Кёйпер Ф.Я. Труды по ведийской мифологии. – Москва, 1986. – С. 137,138. Įžymios Vedų tyrinėtojos bei vertėjos T. Jelizarenkovos žodžiais, „gyvybės medžio (=pasaulio centrinio stulpo) prenatalinis koreliatas yra /.../ besivystančios stuburo smegenys, o tai analogiška mistinei anatomijai, kuria remiasi visa jogos teorija (gyvatei Kundalinei kylant nuo apatinio stuburo galo iki viršutinio, jogas pasiekia visišką išsivadavimą, ir pan.)“ (Елизаренкова Т. Я. Ф. Б. Я. Кёйпер: основные направления научного творчества // Ten pat. – P. 16.) Beje, „šešių čiakrų“ sistema indų tradicijoje iš tikrųjų tapatinama su atitinkamo skaičiaus terasų kalnu (Meru), kuriuo kopiant aukštyn kartu artėjama prie atitinkamos plokščios geometrinės figūros (Śri Yantra), sudarančios šio mitinio Kalno pagrindą, centro (Sinha J. Tantra. The Search for Ecstasy. – London, 1993. – P. 108).
7. Кёйпер Ф. Б. Я. Min. veik. – P. 138, 139. Apskritai „atsižvelgiant į tai, koks svarbus yra Pasaulio ašies prilyginimas stuburo smegenims, reikia pridurti dar keletą žodžių. /.../ Taigi galima būtų iškelti klausimą, ar tik nėra tipologinio ryšio tarp stuburu aukštyn kylančios Kundalinės ir Pasaulio ašimi dangun lipančio šamano“ (ten pat. – P. 139, 140).
8. Байбурин А. К. К описанию структуры славянского строительного ритуала //Текст: семантика и структура. – Москва, 1983. – С. 219.
9. Dundulienė P. Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje. – Kaunas, 1994. – P. 76.
10. Bartninkas M. Senovės lietuviai. – V., 1993. – P. 69.
11. Eliade M. Yoga. Immortality and Freedom. – 1971. – P. 245.
12. Patanjali Yoga Sutras / Trans., comm. by Swami Prabhavananda and Christopher Isherwood. – Madras. – P. 115.
13. Gimbutienė M. Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene. – V., 1994. – P. 39.
14. Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. – Rīga, 1992. – T. 2. – P. 548, 552; Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos leksika. – V., 1990. – P. 132, 154.
15. Dundulienė P. Min. veik. – P. 152. Be to, „lietuviškų margučių raštuose medelio š a k o s neretai modeliuojamos kaip spiralėmis iš-

sirangiusios g y v a t ė s ar ž a l č i a i ir išgražinamos ornamentais, primenančiais šių gyvių odą", o „kartais Pasaulio (resp. G y v y b ė s – D. R.) medis auga tiesiai iš spirale susirangiusios g y v a t ė s kūno. Šiuo atveju yra visiškai akivaizdu, kaip gyvatė palaipsniui transformuojasi į augalą. /.../ Apie Pasaulio – G y v y b ė s m e d ž i o ir ž a l č i o–g y v a t ė s simbolių tarpusavio ryšį bei susipynimą (augalas–gyvis) liudija ir kiti tautodailės dirbiniai" (Eimaitytė E. Žalčio–gyvatės simbolis lietuviškų margučių ornamentuose. XIX a. pab. – XX a. I-oji pusė // Tautodailė IV. Lietuvių liaudies ornamentika. – V., 1994. – P. 79–80).

16. Mažiulis V. Prūsų kalbos paminklai II. – V., 1981. – P. 220. – Past. 723.
17. Sabaliauskas A. Min. veik. – P. 101, 134. Beje, aukščiau pavartotas ir gal kam užkliuvęs lietuviškas prieveiksmis *įmenai*, kaip ir *įmenuĩ, iminaĩ*, reiškia 'įsakmiai, aiškiai' (LKŽ IV 66, 67) ir anaiptol nėra rusų *именно* 'kaip tik, būtent' skolinys.
18. Žr. kad ir: Razauskas D. Liaudies kultūra // Liaudies kultūra. – 1996. – Nr. 5. – P. 9.
19. Sabaliauskas A. Min. veik. – P. 192.
20. Ten pat. – P. 129.
21. Сатпрем. Шри Ауробиндо или путешествие сознания. – Ленинград, 1989. – P. 98, 100.
22. Ten pat. – P. 267. Beje, žydų Kabaloje „Gyvybės medis" (*Otz Ch'im*) – tai irgi stačias žmogus su penkiais „centrais" išilgai stuburo: 1) *Malkuth* ties pėdomis (papėdėje), atstovaujantis kūniškajai, materialiajai būčiai; 2) *Yesod* ties lyties organais; 3) *Tifareth* ties širdimi (meilės, apskritai jausmų centras); 4) *Daath* ties gerkle ar kaklu ir, galiausiai, 5) *Kether* – tarsi ketera, karūna ar vainikas virš galvos. Šie Kabalos „centrai" savo ruožtu mėginami sieti su indų tradicijos čiakromis (Sinha I. Min. veik. – P. 99).

23. Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg – Göttingen, 1962. – P. 205; Karulis K. Min. veik. – P. 370; Sabaliauskas A. Min. veik. – P. 143; Топоров В. Н. О ритуале. Введение в проблематику // Архаический ритуал в фольклорных и раннелитературных памятниках. – Москва, 1988. – P. 49; ir kt. (Nenurodydami priežasčių, tuo abejoja: Būga K. Rinktiniai raštai. – V., 1959. – T. 2. – P. 245.; Mažiulis V. Prūsų kalbos etimologinis žodynas. – V., 1993. – T. 2. – P. 157.) Šiaip jau kiekviena čiakra kalbamoje indų sistemoje turi savo geometrinį simbolį (kvadratas, pusmėnulio „valtelė", aukštyn nutaikytas trikampis, apskritimas ar žiedas ir taškas), ir būtent *kaklo* simbolis yra apskritimas arba žiedas, ratas (Sinha I. min. veik. – P. 105, 106), sanskritiškai *cakras*.
24. Literatūroje šiuo klausimu nemaža painiavos. Štai A. Sabaliauskas, remdamasis K. Būga, pr. *winsus* 'kaklas' sieja su ide. **ang'h-* 'ankštas' šaknies žodžiais (Sabaliauskas A. Min. veik. – P. 144), o K. Būga – su liet. *vyža, vyžti* 'pinti (vyžas)' (Būga K. Min. veik. – P. 655), kuriuos K. Karulis savo ruožtu nurodo esant bendrašaknius su lat. *vīt* 'vyti', taigi ir su liet. *vyti* bei *vainikas*, arba bent jau kilusius iš giminiškos šaknies ide. **ųen-* (Karulis K. min. veik. – P. 543), vėlgi anot K. Būgos (Būga K. Min. veik. – P. 326.). Ir t.t.
25. Platonas. Timajas. Kritijas. – V., 1995. – P. 126.
26. Ten pat. – P. 86, 156.
27. Sabaliauskas A. Min. veik. – P. 98.
28. Топоров В. Н. Крест // Мифы народов мира. – Москва, 1994. – Т. 2. – С. 13.
29. Мелетинский Е. М. Иггдрасиль // Мифы... – Т. 1. – С. 478, 479; Мелетинский Е. М. Один // Мифы... – Т. 2. – С. 241, 242.
30. Becker U. Simbolių žodynas. – V., 1995. – P. 122.
31. Топоров В. Н. Min. veik.– P. 12.
32. The Tibetan Book of the Dead / Transl. from the Tibetan with Comm. by Francesca Fremantle and Chögyam Trungpa. – Berkeley and London, 1975. – P. 34.
33. Avalon A. The Serpent Power. – 1918. – P. 122.
34. Patanjali Yoga Sutras. – Ten pat.
35. Дьяконов И. М. Архаические Мифы Востока и Запада. – Москва, 1990. – С. 44.
36. Bartninkas M. Min. veik. – P. 79.
37. Žr. kad ir: Vaitkevičienė D. Saulės sodai // Liaudies kultūra. – 1997. – Nr. 1. – P. 27–35.
38. Bartninkas M. Min. veik. – P. 79. Dėl karūnuotos gyvatės ir jos karūnoje slypinčio žinojimo tautosakoje žr.: Sužeistas vėjas. Lietuvių liaudies mitologinės sakmės / Sudarė Norbertas Vėlius. – V., 1987. – P. 56–61. Įsidėmėtina sakmės ištrauka: „Kažkur buvo toks burtininkas, kad galėjo sušaukt gyvates. Kartą prišaukė jis daug gyvačių. Ir atėjo viena tokia didelė, graži ir su karūna. Tai ji prie šito žmogaus burtininko prišliaužė, a p s i v y n i o j o a p i e j į ir galvą padėjo ant peties" (ten pat. – P. 59). Kita vertus, sakoma, jog gyvatės apsivyniojusios apie medį vaikuojasi (ten pat. – P. 63), t.y. neša savo subrandintą vaisių. Galima manyti, kad šitas „vaisius" šiuo atveju ir yra būtent Žinojimas (ar Nušvitimas).
39. Dundulienė P. Lietuvių liaudies kosmologija. – V., 1988. – P. 82.
40. Štai *ṣatcakra-nirupana* tantroje Kundalinė, be kita ko, sakoma esanti „liekna kaip l o t o s o s t i e b e l i s" (Sinha I. Min. veik. – P. 100).
41. Кастанеда К. Сила Безмолвия: дальнейшие наставления Дон Хуана. – Самиздат, 1987. – С. 11, 12, 59, 60, 80, 87 ir kt.
42. Avalon A. Min. veik. – P. 232.
43. Сатпрем. – Ten pat.
44. The Principal Upaniṣads. – P. 76.

ABREVIATŪROS:

DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – V., 1972.
LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. – V., 1956–1995. – T. I–XVII.
SŽ – Sinonimų žodynas. – V., 1980.

THE TREE OF LIFE

Dainius RAZAUSKAS

First of all the author's attention is paid to the hints on the symbolical identity between the tree and the man in the Lithuanian language itself. Then the author reminds of the archaic symbolics of the Hindu „Kundalini yoga" revealed by the famous specialist of theVeda Kuiper: yogin's vertebral column is equal to the World or Life Tree with the snake going round up the Tree. The ethimological ties between the Lithuanian words indicating the snake and the words indicating the vitality that correspond to Kundalini traditionaly interpreted as the vital energy are shown. Thus, the snake twining round the tree, i.e. the vertebral column, is the growing vitality in man, the symbol of man's inside and outside advance. Moreover, the tree grows up by certain steps, from one crown to another. In the same way „six cakras" mentioned by Kuiper and characteristic of the Kundalini yoga corresponding to six psycho-physical centres located along the vertebral column, can be understood. These centres in their turn are related to the corresponding organs of the body (such as buttocks, sexual organs, the stomach, the heart, the neck and the forehead) and their possible symbolics. So, as the snake goes up the tree from its lower centre to the upper centre, the man's vital power develops from the absolute unconsciousness (butlocks) through the sexual passion (sexual organs), hunger (stomach), the warmth of the heart (heart), and at last the voice, the ability to speak (neck), into the consciousness (forehead) that is worthy of the name of h o m o s a p i e n s.

Finally, the seventh centre which is to be over the head may symbolize the perspective of the further advancing of the consciousness and the further spiritual development. It may substantiatedly be called the „divine consciousness" or so.

The author also points out the instances from Lithuanian folklore and folk art that testify to the fact that such images were important in the world conception of the ancient Lithuanians, and he thinks that these images have the common archaic background in Lithuania and India and they must be investigated more thoroughly. The author's attention is paid to the ethimological identity of the Sanskrit word c a k r a- and the Lithuanian word k a k l a s (neck) by the way.

At the end of the article the „psychological – mystical" model of the consciousness advancing from centre to centre, based on different possible subordination of man's interests and the corresponding centres, is suggested.